

Gönderim Tarihi: 04.03.2016 Kabul Tarihi: 27.05.2016

TURİZMİN BÖLGESEL KALKINMA VE YEREL HALK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: MUDURNU ÖRNEĞİ¹

Muammer MESCI*
Gülsün DÖNMEZ**

THE EFFECT OF REGIONAL DEVELOPMENT ON TOURISM AND THE EFFECT OF TOURISM ON LOCAL PEOPLE: MUDURNU SAMPLE

Öz

Bu çalışmanın iki temel amacı bulunmaktadır. Bu amaçlardan birincisi, turizmin bölgesel kalkınmaya etkisi, diğer amacı ise, turizmin yerel halk üzerindeki etkisini belirlemektir. Çalışmanın diğer alt amacı ise, yerel halkın demografik özellikleri ile turizm etkilerini oluşturan boyutlara bakış açılarında farklılık olup olmadığı araştırmaktır. Araştırma yöntemi olarak hem nitel hem de nicel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmada ilk olarak, yüz yüze görüşme tekniği ile veriler elde edilmiş ardından yerel halka anket çalışması uygulanmıştır. Araştırma sonucunda bölgede etkin olan termal turizmin bölge kalkınmasında önemli bir yere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda yerel halkın turizmin sosyal, ekonomik ve çevresel etkilerini olumlu algıladıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Termal Turizm, Turizm Etkileri, Karma Yöntem, Bolu.

Abstract

The main aim of the study is to establish the effects of tourism on the regional development and the local people. An other aim is to investigate whether there is a difference in the perspectives of local people on demographic features and the dimensions of tourism effects. As the method of this study both qualitative research and quantitative research methods are preferred. In the study, firstly the data was obtained via interviews, then a survey was applied to local people. As a result of the study, it is concluded that thermal tourism is important in regional

¹ Bu çalışma tamamlanmış olan yüksek lisans tezinden üretilmiştir (Bölgesel Kalkınma Çerçevesinde Termal Turizm Faaliyetlerinin Yerel Halk Üzerindeki Etkileri: Mudurnu Örneği).

*Doç. Dr., Düzce Üniversitesi, Akçakoca Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, e-posta: muammermesci@duzce.edu.tr.

**Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, e-posta: gulsun.dnmez@gmail.com.

development. Also, it is confirmed that local people perceive the social, economical, and environmental effects of tourism positively.

Keywords: Thermal Tourism, Effects of Tourism, Mixed Method, Bolu.

1. Giriş

Gelişmekte olan ülkelerin temel sorunu mevcut kaynaklarını, kalkınmalarını destekleyecek şekilde kullanamamalarıdır. Bu durumun belirgin sonucu bölgeler arasında dengesizlikler meydana gelmesi ve bu durum ülke ekonomisini olumsuz yönde etkilemesidir. Turizm bölgeler arasındaki farklılıkları en aza indirmede en önemli sektörlerden birisidir (Tunçsiper ve Bezirgan, 2010). Turizm, uluslararası ölçekte yüksek istihdam sağlayan bir sektör olmasından dolayı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından oldukça önemli bir konumdur. Dünyada her 16 çalışandan biri turizm sektöründe çalışmakta ve sermaye yatırımlarının % 7 si turizm sektörüne yapılmaktadır. Öte yandan, 2024 yılına gelindiğinde 126.2 milyon kişi turizm sektöründe çalışıyor olacağı beklenmektedir. Bu bağlamda turizmin yarattığı ekonomik, sosyal ve kültürel etkiler oldukça önemlidir (Özdemir ve Kervankıran, 2011; TÜRSAB, 2014).

Turizmin etkileri üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Ancak yapılan çalışmalar genellikle turizmin etkilerinin ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerinden birinin üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. Bölgesel kalkınma kavramı literatürde birçok sektör ile değerlendirilmiş turizm sektörü ile olan ilgisi son zamanda önem kazanmıştır. Araştırmada bu iki konunun birlikte değerlendirilmesi araştırmanın önemini oluşturmaktadır. Araştırmanın diğer bir önemi ise, termal turizmin bölge kalkınmasındaki payını anlayabilmek adına görüşme tekniği tercih edilirken, turizmin bölge halkı üzerindeki etkilerini belirleyebilmek adına anket tekniği tercih edilmesidir. Karma araştırmalarda birden fazla veri toplama tekniğinin bir arada kullanılıyor olması, araştırmanın güvenilirliğini arttırması açısından önemlidir.

2. Literatür Taraması

Araştırmalar, turizmin bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmada en önemli sektörlerden birisi olduğu konusunda aynı görüştedir ve turizm sektörü hizmet ağırlıklı olmasından dolayı, turist çeken bölge ve bölge halkı tarafından birçok etkileri bulunmaktadır. Turizm faaliyetleri sırasında oluşan bu etkiler literatürde birçok alanda araştırmaya konu olmuştur. Literatürde turizmin en çok ekonomik etkileri yer almakla

birlikte, son dönemlerde sosyal ve çevresel etkileri de gündeme gelmiştir. Konuyla ilgili çalışmalara bakıldığında ise, Tunçsiper ve Bezirgan (2010), turizmin etkilerinden ekonomik etkileri, Bertan (2009) turizmin çevresel etkileri, Kingvd,(1993) turizmin sosyal etkileri,Lindberg ve Johnson (1997) sosyal etkilerin ekonomik değerlere etkisi, Vanhove (2011) turizmin ekonomik etkisi, Dyervd (2003) turizmin etkileri üzerinde çalışmış, Dimitrovski vd. (2012), Sevinç (2011) ve Kargı (2009) bölgesel kalkınma üzerine çalışma yapmıştır.

2.1. Turizm Etkisi

Turizm faaliyetlerinden en çok bölge halkı etkilenmektedir. Bu etkiler çevresel, ekonomik ve sosyal etkiler olmak üzere farklı bölümlerde incelenmektedir.

Turizmin Sosyal Etkileri; Turizmin mevcut sosyal değerlerine, kişisel davranışlara, aile içi ilişkilere, güvenlik kavramına, ahlaki kurallara, zanaatsal faaliyetlere, geleneksel gösterilere özetle toplumun sosyal yapısına doğrudan veya dolaylı olarak yapmış olduğu etkilerdir (Gürbüz, 2002).

Turizmin Ekonomik Etkileri; Turizm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomik kalkınmanın önemli bir aracı konumundadır. Turizm, milli gelire ciddi oranda katkı sağlamakla birlikte döviz getirisi sayesinde dış açıkların kapatılması ve ödemeler bilançosundaki dengesizliklerin giderilmesinde de etkilidir (Yavuz, 2006).

Turizmin Çevresel Etkileri; Dünya’da süreklilik gösteren değişimler, dünya genelinde doğal kaynakların azalması, çevre kirliliğinden doğan ekolojik sorunlar bütün dünyayı etkilemektedir (Darıcı, 2007). Turizm faaliyetleri bilinçli olarak yapılmadığı takdirde doğada geri dönüşü olmayan etkiler oluşturabilmektedir. Turizm faaliyetlerinin, ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarının sağladığı fayda ve maliyetler tablosu aşağıda yer almaktadır.

Tablo 1. Turizme Yönelik Olarak Fayda ve Maliyetler

	Ekonomik	Sosyal	Çevresel
Faydalar	<ul style="list-style-type: none">Yeni ulaşım bağlantılarıRekreasyonel alanların geliştirilmesiAlışveriş olanaklarının genişlemesiGelir, istihdam etkileriVergi gelirleri	<ul style="list-style-type: none">Kişilerarası ilişki düzeyinde genişlemeEğitim ve sağlık gibi alanlarda ilerlemelerKültürel değerlerin tanınması	<ul style="list-style-type: none">Çevrenin daha değerli kabul edilmesiFlora ve faunanın korunması
Maliyetler	<ul style="list-style-type: none">EnflasyonAltyapı yatırım tutarlarının yüksekliği ve bunu büyük oranlarda devletin üstlenmek zorunda kalması	<ul style="list-style-type: none">TrafikAşırı kalabalıklaşmaSuç oranında artışKültür bozulmalarıGüvenlik problemleri	<ul style="list-style-type: none">Gürültü, hava, su kirliliğiDoğanın tahrip edilmesiÇöp, katı ve sıvı atık problemleri

Kaynak: Yıldız, 2007: 132

Turizmin Yerel Halk Üzerindeki Etkileri; Turizmden beklenen ekonomik ya da sosyal faydanın sağlanması, yerel halkın yaklaşımı ile beraber artmaktadır. Turistlerin her türlü hizmette belirli bir kalite aramaları bölgenin turizm bakımından gelişmesi anlamına gelir ve bu durum yerli halkın da hayat standartlarının yükselmesine yol açmaktadır (Kadanalı ve Yazgan, 2012). Bölgede turizmden beklenen düzeye gelebilmesi için yerel halkın turizme dahil edilmesi gerekmektedir.

2.2. Bölgesel Kalkınma

Bir ülkenin vatandaşlarının yaşam standartlarının sürekli olarak artmasını sağlamak o ülkenin temel ekonomik hedefidir. Bunun için istihdam ettiği temel kaynaklarını verimli bir biçimde kullanmalı ve sağlam ekonomik faaliyetler oluşturmalıdır (Maskellvd, 1998).

Genç ve Yılmaz (2013), bölgesel kalkınmanın ülke ekonomisine olan faydaları ise şu şekilde sıralamıştır:

- Ülkenin çeşitli bölgelerinde bulunan kaynakların ekonomik faaliyet içerisinde değerlendirilerek yüksek kalkınma hızının gerçekleştirilmesi,

- Ülkede nüfus-kaynak dengesinin kurulması,
- Mekânın ve şehirleşmenin ekonomik gelişmeye en elverişli biçimde düzenlenmesi ve bölgelerarası refah farklılıklarının giderilmesidir.

Geri kalmış bölgelerin kalkındırılmasını gerçekleştirmek adına uygulanan ilgili politikalar ve kullanılan politika araçları ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Örneğin Fransa'nın az gelişmiş bir bölgesi ile Türkiye'nin az gelişmiş bir bölgesi yapısal özellikler, bölge kültürü ve sorunlar bakımından farklı olduğundan uygulanacak bölgesel kalkınma politikaları da farklılık arz edecektir. Bu nedenle farklı araçlarla, farklı sonuçlara ulaşmaya çalışan bölgesel kalkınma politikaları mevcuttur (Kargı, 2009: 20).

Bölgeler arası gelişmişlik farklarının coğrafi, ekonomik, sosyal ve kültürel nedenler gibi çok çeşitli nedenleri vardır. Bu söz konusu nedenler;

Coğrafi nedenler; çevre kalitesi, sağlıklı hava, temiz ve yeterli su gibi, başlı başına yaşamın iyileştirilmesi anlamına gelen kalkınma bu süreci amaçlanır. Çevre kalitesi dikkate alınmadığı takdirde daha sonra, çevreye verilen zarar, gelecek dönemlerdeki verimliliği azaltacaktır (Sinemillioğlu, 2009).

Ekonomik nedenler; Turizm sektöründe yapılan her türlü harcama ülke ekonomisini belirli ölçülerde etkilemektedir. Günümüzde de turizm en çok ekonomik yönü ile ele alınmaktadır. Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için tarım ekonomisinden endüstriyel ekonomiye geçerek dış satımın artırılması bir zorunluluktur. Böyle bir geçiş ancak sermaye, döviz kazancı ya da dış borçlanmayla mümkün olmaktadır. Bu sebeple ülke yöneticileri gerekli finansal kaynaklara ulaşabilmek amacıyla turizm sektörüne yönelmişlerdir (Çeken, 2008: 297-298).

Sosyal-kültürel nedenler; Gürbüz, turizmin sosyal etkilerini, turizmin mevcut sosyal değerlerine, kişisel davranışlara, aile içi ilişkilere, güvenlik kavramına, ahlaki kurallara, zanaatsal faaliyetlere, geleneksel gösterilere özetle toplumun sosyal yapısına doğrudan veya dolaylı olarak yapmış olduğu etkiler olarak tanımlamıştır (Gürbüz, 2002: 50).

3. Konuya İlişkin Yapılan Çalışmalar

Turizmin gelişmesini araştıran çalışmalarda, yerel halkın tutumları ile turizm arasında ilişki olduğunu savunan ve bu ilişkinin mevcut bölgedeki turizm gelişiminin başarılı ve sürdürülebilir olmasında ana etken olduğunu

savunan birçok akademik çalışma bulunmaktadır. Turizmin gelişmeye başladığı bir bölgede, yerel halk öncelikle turizme ve sayıları artmaya başlayan turistlere karşı fayda beledikleri için olumlu tutum sergilemektedir. Yerel halkın bu olumlu tutuma karşın, turizmin kendilerine ait olan doğal ve kültürel yaşam alanları üzerindeki olumsuz etkilerini fark ettikten sonra olumsuz tutuma dönüşebilmektedir (Biçici, 2011). Aşağıda konuya ilişkin yapılmış olan bazı akademik çalışmalara yer verilmiştir.

Loukissas (1982), *Turizmin bölgesel kalkınmaya etkilerinin Yunan adalarında karşılaştırmalı analizi* çalışması sonucunda turizmin bölgesel kalkınmaya faydalı olduğu sonucuna ulaşmış, turizm politikalarını geliştirirken turistler ve yerel halkın potansiyel etkileşimi ile bölgenin kapasitesinin de değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Haukeland (1984), *İskandinavya'da turizmin sosyo-kültürel etkileri* üzerine olan çalışmasında turizmin sosyal, kültürel ve ekonomik etkilerinin olumsuz algılarının, geleneksel mesleklerde çalışanlarda daha fazla olduğu belirlemiştir.

Tsartas (1992), ise *Yunan adalarında turizmin sosyo-ekonomik etkileri* çalışmasında, bu iki adanın ekonomik, sosyal ve kültürel geleneklerinin gelişiminde farklılıklar ve benzerlikler olmasının sebebini, turizmin farklı türlerinin etkisinde kalınmasından kaynaklandığı tespit etmiştir.

Kingve arkadaşları (1993), *Turizmin sosyal etkilerinde temel algılar* üzerine olan çalışmasında turizmle ilgilenen kişilerin, ekonomik yararlar ile sosyal maliyetler arasındaki ayrımın ve bazı olumsuzlukların farkında olduklarını fakat bu durumun turizmin gelişmesine engel olmadığını düşündükleri belirtmişlerdir.

Lindberg ve Johnson (1997), *Turizmin sosyal etkilerinin ekonomik değerler üzerine olan etkileri* üzerine olan araştırmalarında, turizmin gerçek ve algılanan sosyal etkilerinin belirlenmesi ve bu etkilerin turizm politikalarına dâhil edilmesine yönelik öneriler sunmuşlardır.

Dyer vd. (2003), *Avustralyalı bir yerli topluluk üzerinde turizmin etkilerini* araştırmış ve turizmin sosyo-kültürel, ekonomik faydalarının bulunduğunu, iş istihdamı sağladığını fakat turizmin kültür bozulmalarına sebep olduğunu belirtmiştir.

Mbiwa (2003), *Okavango Delta Kuzey-Batı Botsava'da turizmin gelişiminin sosyo-ekonomik ve çevresel etkileri* üzerine olan çalışmasında, bölgede turizmin yerel kaynaklara istihdam sağlamakla beraber iyi bir döviz getirisine sahip olduğunu fakat kötü atık yönetimi ve gürültü gibi çevresel olumsuz sorunlar yaşandığını, bu durumunda sürdürülebilirlik

açısından sorun oluşturacağı sonucuna ulaşmıştır.

Bertan (2009), turizmin çevre üzerinde yarattığı etkileri araştırmış ve bölge halkının turizm faaliyetlerini desteklemesinde, turizmin çevre üzerinde yarattığı olumlu ve olumsuz etkilerin belirleyici faktör olduğunu vurgulamıştır.

Kargı (2009) çalışmasında, ülkemizde bölgesel sorunların önemli boyutlarda olduğu halde bu sorunlara yönelik uygulanacak etkin bir politikanın olmadığını belirtmiştir.

Tunçsiper ve Bezirgân (2010), termal turizmin ekonomik etkilerini üç farklı grup üzerinde araştırmıştır. Araştırma sonucunda bütün grupların ekonomik etkileri farklı değerlendirmekle birlikte olumlu algıladıkları belirlenmiştir. Ayrıca, ekonomik etkilerin yanı sıra son dönemlerde turizmin çevresel etkilerinin yerel halk üzerindeki etkileri üzerinde de durulmaya başlanılmıştır.

Sevinç (2011), çalışmasında, bölgesel kalkınma ile ilgili sorunların geleneksel yöntemler ile çözülemeyeceğini, bunun için hem yöredeki içsel potansiyelin hem de ülke potansiyelinin birlikte değerlendirilerek, bölgesel kalkınma politikaları geliştirilmesini gerektiğini ifade etmiştir.

Vanhove (2011), *Turizmin ekonomik etkileri* üzerine olan çalışmasında turizmin ekonomik kalkınma için araç kabul edildiğini ve turizmin ekonomik avantajları olduğu kadar dezavantajları olduğunu da vurgulamıştır. Turizm destinasyonlarında tam istihdam sağlansa bile net etkinin düşük olabileceğini eklemiş ve hesaplanabilir genel denge modelinin kullanılmasını önermiştir.

4. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmanın yöntemi olarak hem nitel hem de nicel araştırma yöntemini oluşturan karma araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada karma araştırma yöntemlerinden keşfedici karma araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Karma araştırma yöntemi uygulamada, iki farklı olgu, iki farklı yöntemle araştırılarak genişletilmeye gidilmiştir. İlk olarak bölgede etkin olan termal turizmin bölgesel kalkınmada etkisini araştırmak adına nitel araştırma tekniği kullanılmıştır. Bölgede görüşme yapılacak yetkili kişi sayısının yetersiz olması sonucunda, araştırmayı güçlendirmek adına, araştırmaya turizm etkilerini de dâhil edilerek, nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmada kullanılan iki araştırma tekniği için ortak evren seçilmiştir. Fakat iki yöntem içinde farklı örneklem tercih edilmiştir. Araştırmanın nitel araştırma yönteminde tercih edilen görüşme tekniği için, bölgede görev yapan kamu ve özel üst kurum yöneticiler seçilmiştir. Araştırmanın nicel araştırma yöntemi bağlamında anket tekniğinde ise bölgede yaşayan halk seçilmiştir. Örneklem seçimi, basit tesadüfü örneklem ile gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmanın amacı, turizmin bölgesel kalkınmaya etkisi ile turizmin yerel halk üzerindeki etkisini belirlemektir. Çalışmanın diğer alt amacı ise, yerel halkın demografik özellikleri ile turizm etkilerini oluşturan boyutlarına ilişkin bakış açılarında farklılık olup olmadığı araştırmaktır. Araştırmada turizmin bölgesel kalkınmaya etkisi ile ilgili aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

- Turizm bölge kalkınmasında olumlu etki oluşturmaktadır.
- Turizm bölge kalkınmasında olumsuz etki oluşturmaktadır.

Öte yandan çalışmanın diğer alt amacı olan turizm yerel halk üzerindeki etkisine yönelik aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur;

H1: Yerel halk “ekonomik açıdan” turizm faaliyetlerinden olumlu etkilenmektedir.

H2: Yerel halk “sosyo-kültürel açıdan” turizm faaliyetlerinden olumlu etkilenmektedir.

H3: Yerel halk “çevresel açıdan” turizm faaliyetlerinden olumlu etkilenmektedir.

H4: Yerel halkın, “turistik ürün ve faaliyetlere” olan algısı olumludur.

H5: Yerel halkın “sosyo-ekonomik durumu” turizmden olumlu yönde etkilenmektedir.

4.1. Araştırmanın Sınırları

Araştırma Bolu ilinin Mudurnu ilçesini kapsamaktadır. Bölgede doğal termal kaynakların bulunması sebebiyle termal turizm bölgesi olması ve termal turizmde gelişmelerin son dönemde artması sebebiyle araştırma için bu bölge seçilmiştir. Termal turizmle beraber bölge kalkınmasındaki değişim ve bu sırada bölge halkının turizmden etkilenmesindeki gözlemlenilen faaliyetlerin son dönemde artmış olması önemli bir etkidir. Araştırmada turizmin bölgesel kalkınmadaki etkisini anlayabilmek adına bölgede konuyla ilgili yöneticilerle görüşme

teknığının uygulanmasına karar verilmiştir. Bölgede mevcut termal turizmin bölge ekonomisine katkılarını ölçebilmek adına; Çeken (2008) yılında turizmin bölgesel kalkınmaya etkisi üzerine yaptığı çalışmadan yararlanılarak görüşme soruları oluşturulmuştur. Görüşme kapsamında yöneticiler için, sekiz sorudan oluşan bir soru formu oluşturulmuştur. Görüşme soruları uzman görüşüne sunulduktan sonra uygulanmıştır. Bölgede gelişmekte olan termal turizmin bölgesel kalkınma üzerindeki etkilerini belirleyebilmek adına bölgede görev yapan kamu ve özel üst düzey yöneticilerle görüşme planlanmış ve 5 yönetici ile görüşme gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın ikinci aşaması olarak turistik faaliyetlerin bölge halkı üzerindeki etkilerinin ölçülebilmesi adına bölgede yaşayan halka anket çalışması uygulanmıştır. Çalışma anketinin içerik geçerliliğinin sağlanabilmesi için literatürde turizm etkisine boyutların ilişkin yapılan yerli ve yabancı çalışmalar araştırılmıştır. Daha sonra bölgede bulunan termal tesislerin bölgede kalkınmasındaki payını değerlendirebilmek adına bölgedeki yerel ve özel paydaşlarla görüşme sağlanmıştır. Son olarak, Tütüncü'nün (2008) çalışması esas alınarak, turizm etkisini ölçen bir tutum ölçeği oluşturulmuştur. Bu anket, yerel halk üzerindeki etkilerini ekonomik, sosyolojik, çevresel, bölge halkının turistik faaliyetler ve istekleri ile bölgenin sosyo-ekonomik durumunu değerlendirebilecek boyutlardan oluşmasından dolayı tercih edilmiştir. Anket formu 4 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, turizmin etkileri belirlemeye yönelik olup kendi içinde, turizmin ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları belirlemeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. İkinci bölüm bölgede yaşayan halkın turistik faaliyetler ve isteklerini belirlemeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Üçüncü bölümde Mudurnu'nun ekonomik ve sosyal durumunu anlamaya yönelik sorular bulunmaktadır. Bu üç bölümde turizmin etkisini belirlemeye ilişkin 34 ifade içeren bir tutum ölçeği yer almakta ve ifadelerle ilgili değerlendirilmelerine olanak sağlayan 5'li bir Likert ölçeğine (5= Tam Katılım, 4= Çok Katılım, 3= Orta Derecede Katılım, 2= Az Katılım, 1= Hiç Katılmam) yer almaktadır. Son olarak dördüncü bölümde ankete katılanların demografik özellikleri yer almaktadır. Taslak halinde bulunan anket formu, konu ile ilgili uzman akademisyenler tarafından incelenmiş ve bu form üzerinde gerekli görülen düzenlemeler yapılmıştır. Uygulamaya geçmeden önce bir ön uygulama gerçekleştirilmiş, çalışanların önerileri dikkate alınarak anket formuna son şekli verilerek anketlerin uygulanmasına başlanmıştır.

Araştırmaya gerekenden fazla katılımcı alınması maliyet, zaman kaybı gibi bir takım sıkıntılar oluşturmaktadır. Hedef kitledeki birey sayısı biliniyorsa araştırmanın örnekleminin belirlenmesinde kullanılan formül

aşağıdaki gibidir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004);

$$n = N (t^2 - a) 2. (p.q) / S^2 (N-1) + s^2 (p.q)$$

Araştırma uygulama alanını oluşturan Mudurnu nüfusu 20528 kişiden oluşmaktadır. Bu doğrultuda kaç kişinin örnekleme alanına dahil edileceğini belirleyebilmek için yukarıdaki formül kullanılmıştır. Evren 0,95 anlamlılık düzeyinde ($\alpha=0,05$) ve 0,05 örnekleme hatası ($d=0,05$) ile hesaplanarak örnekleme sayısı $n:378$ olarak hesaplanmıştır. Bölgede yaşayan halkın turizm faaliyetlerini algısını belirleyebilmek adına tesadüfi örnekleme yoluyla anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Söz konusu yerel halka dağıtılan anket formlarından 389 tanesi geri dönüşümü sağlanmış ve bu oran da araştırma örnekleminin tamamını oluşturmuştur.

Anketin ön uygulaması 01 Haziran 2014 ve 15 Haziran 2014 tarihleri arasında Mudurnu'da ikamet eden 30 yerel halka uygulanmıştır. Ön uygulamada elde edilen anket formlarının güvenilirliği ölçülmüş ve Cronbachalpha değeri 0,71 olarak hesaplanmıştır. Test sonucunda verilerin genel Cronbachalpha'sı Nunnally'in (1967) belirttiği 0,7 düzeyinin üzerinde gerçekleşmiştir. Bunun anlamı anket formunun genel olarak değerlendirilmesinde iç uyumun kabul edilebilir ve güvenilirliğinin olduğu anlaşılmaktadır. Ön uygulama sonrasında araştırma çalışmasına başlanmıştır.

Elde edilen verilerin analiz edilmesinde SPSS (Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı) 16.0 istatistik programından yararlanılmıştır. Bu doğrultuda, demografik özelliklere ilişkin verilerin ve yerel halkın tutum ölçeğindeki ifadelerin katılım düzeylerini belirlemek için frekans ve yüzde değerleri hesaplanmıştır. Ayrıca çalışmada, turizm etkisi boyutlarını ortaya koymak için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Katılımcıların, demografik özellikleri ile tutum ifadeleri arasında farklılıklarının olup olmadığını anlamak için Kruskal-Wallis ve Mann Whitney U analiz teknikleri ile istatistiksel analizler yapılmıştır. Bu analiz tekniklerinin kullanmasının nedeni ise, verileri normal dağılımdan gelmemiş olmasından kaynaklanmaktadır.

4.2. Araştırmanın Bulguları

Araştırmada nitel ve nicel yöntemler bir arada kullanılmıştır. Aşağıdaki bölümde bulguların sonuçları verilmiştir.

4.2.1. Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisini Belirlemeye Yönelik Bulgular

Araştırma da bölgede görev yapan kaymakam, ilçe belediye başkanı, belde belediye başkanı, kent konsey başkanı ve bölgede mevcut termal tesisin genel müdürü ile yapılan görüşmelerin analizi yer almaktadır.

Görüşme takvimi aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Görüşmeler aşağıdaki belirtilen tarihlerde ses kayıt cihazı ile gerçekleştirilmiştir. Analiz bölümünde katılımcı 1, katılımcı 2 gibi kodlar kullanılmıştır.

Tablo 2. Görüşme Takvimi

Görüşülen Kişi	Unvanı	Görüşme Tarihi	Görüşme Yeri
Kerem Süleyman Yüksel	Mudurnu Kaymakamı	29.03.2014 Saat: 16:00	Mudurnu Kaymakamlığı
Mehmet İnegöl	Mudurnu Belediye Başkanı	30.03.2014 Saat: 13:00	Mudurnu Belediyesi
Mehmet Cantürk	Mudurnu Turizm Geliştirme Derneği Başkanı	30.03.2014 Saat:09:30	Mudurnu Belediyesi
Tahsin Özcan	Taşkeşti Belediye Başkanı	31.03.2014 Saat: 09:30	Taşkesti Belediyesi
Fatih Başman	Genel Müdür	31.03.2012 Saat:13:00	Sarot Termal Park Resort&Spa

Bölgesel kalkınmada termal turizmin etkisini belirleyebilmek adına katılımcılara yöneltilen sorular ve ulaşılan sonuçların değerlendirilmesi aşağıda yer almaktadır.

Soru 1: Bölge, iklim durumu, doğal kaynakları bakımından termal turizme elverişli konumda mıdır ve bu konumunu yeterince değerlendirebiliyor mu?

Tablo 3. Bölgenin Termal Turizmi Konumuna Katılımcı Görüşleri

KATILIMCILAR	KATILIMCI GÖRÜŞLERİ
Katılımcı 1	Kaynak ve bölge bakımından elverişli konumdadır
Katılımcı 2	Bölge turizme elverişlidir fakat gelişim yavaş olmaktadır.
Katılımcı 3	Bölge turizme elverişlidir fakat gelişim yavaş olmaktadır.
Katılımcı 4	Bölge turizme elverişlidir, rekabet edilebilirlik zayıftır.
Katılımcı 5	Kaynak ve bölge turizme elverişlidir.

Bütün katılımcılar bölgenin iklim, doğal kaynaklar bakımından turizme elverişli olduğu konusunda aynı görüşü paylaşmışlardır. Katılımcı 1, bölgenin termal kaynaklarının ender rastlanan sıcaklarda olduğunu belirtmiş ve aynı zamanda bölgenin sahip olduğu zengin ormanlar ve termal suyu ile beraber sağlık turizmi için önemli bir bölge olduğunu düşünmektedir. Aynı zamanda Ankara-İstanbul gibi iki metropol kente yakınlığının bölge için bir avantaj olacağını düşünmektedir. Katılımcı 2, Katılımcı 1'den farklı olarak bölgenin turizme elverişli olduğunu belirtmek amacıyla bölgede yapılan 3 termal tesisin varlığından bahsetmiştir. Aynı zamanda katılımcı 2, bölgenin termal turizme elverişli olmasına rağmen faaliyete geçilmesi konusunda geç kalındığını ifade etmiştir. Katılımcı 3 de katılımcı 2 gibi bölgenin mevcut kaynaklarını geç kullanılmasından yana rahatsızlığını dile getirmiş buna rağmen şu an yaşanan gelişmelerden memnun olduğunu ifade etmiştir. Katılımcı 4 ise bölgeyi Afyon ilindeki termal kaynaklarla kıyaslamış, Afyonda yarışabilir düzeyde olmasına rağmen yatırımların geç değerlendirildiğini belirtmiştir. Katılımcı 5, iklim, doğal güzellikler bakımından diğer 4 katılımcıya katılmış fakat yatırımların geciktiği konusunda katılımcı 1 gibi herhangi bir yorumda bulunmamıştır. Şu an ki mevcut durum ve doğal güzelliklerin aracı kuruluşlara anlatılarak daha iyi bir konuma gelmesi için çalıştıklarını belirtmiştir. Genel olarak bakıldığında bütün katılımcılar bölgeyi iklim ve doğal kaynakları bakımından termal turizme elverişli olduğu görüşünde olup, bölgenin dağlık bir alanda olması sonucunda temiz havaya sahip olmasını avantaj olarak değerlendirmişlerdir.

Soru 2: Bölgede turizmle doğrudan veya dolaylı olarak turizm hizmeti veren işletmeler mevcut mudur? Bu işletmelerin tanıtımı yeterli midir?

Tablo 4. Turizm İşletmelerinin Durumu Ve Tanıtımı Katılımcı Yorumları

KATILIMCILAR	KATILIMCI GÖRÜŞLERİ
Katılımcı 1	Turizm işletmeleri yeterlidir fakat reklam ve tanıtım eksiktir.
Katılımcı 2	Turizm işletmesi ve tanıtım yapan kuruluş sayısı yetersizdir.
Katılımcı 3	Turizm işletmeleri yeterlidir fakat reklam ve tanıtım eksiktir.
Katılımcı 4	Turizm işletmeleri mevcut ve yeterli olmakla birlikte özel reklam çalışmaları yetersizdir.
Katılımcı 5	Turizm işletmeleri mevcut fakat bu işletmelerin tanıtımı eksiktir.

Katılımcı 1 ve katılımcı 3 turizmle ilgili doğrudan veya dolaylı olarak hizmet eden kuruluşlara, bölgede hizmet veren termal tesisleri, hediyelik eşya dükkânlarını, yöresel ürün satışı gerçekleştiren dükkânları ve Abant çevresinde hizmet veren restoranları örnek vermiş, bu hizmetleri pazarlayan herhangi bir kuruluşun olmadığını kendi tanıtımlarını yaptıklarını belirtmişlerdir. Katılımcı 2 de hizmet üreten kuruluşlar konusunda katılımcı 1 ve katılımcı 3 gibi cevap vermiş fakat hizmetleri pazarlayan kuruluşların yeterli düzeyde olmasa da mevcut olduğu ifade etmiş ve bu kuruluşların gönüllü kuruluşlar olduğundan dolayı turizmden para kazanmadıkları için verdikleri hizmetin yetersiz olduğunu belirtmiştir. Belediye'nin termal sular birliği, İpek Yolu Belediyeler Birliği gibi bazı kuruluşların kurucu üyesi olduklarını ve buralarda pazarlama ve tanıtım çalışmaları olduğundan bahsetmiştir. Aynı zamanda Belediye'nin tanıtım yapmak adına TÜRSAB'la bir toplantı gerçekleştirdiğini ve burada Mudurnu'nun turizm potansiyelini tanıttıklarını anlatmıştır. Katılımcı 4 de hizmet üreten kuruluşlar konusunda diğer katılımcılarda aynı görüşe sahiptir. Pazarlama adına ise kamu, yerel belediyeler ve Mudurnu Kültür ve Dayanışma derneğinin üstlendiğini söylemiştir. Katılımcı 5'te hizmet üreten kuruluşlar konusunda aynı fikre sahip olup, pazarlayan kuruluşlar konusunda ulaşım firmaları ve yerel acenteleri ve yerel ürün satışı gerçekleştiren halkı örnek olarak göstermiştir. Bütün katılımcılar doğrudan veya dolaylı olarak hizmet üreten kuruluşlara aynı örnekleri vermişler fakat pazarlayan kuruluşlar konusunda aynı durumu ifade etmelerine rağmen belirli noktalarda görüş ayrılıkları yaşamışlardır.

Soru 3: Bölgede gerçekleşen kamu ve özel yatırımlar hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Tablo 5. Bölgedeki Kamu Ve Özel Yatırımların Durumu Katılımcı Yorumları

KATILIMCILAR	KATILIMCI GÖRÜŞLERİ
Katılımcı 1	Kamu ve özel yatırım mevcut olmakla birlikte, özel yatırımlar daha başarılıdır.
Katılımcı 2	Kamu ve özel yatırım mevcuttur fakat özel yatırımlarda daha hızlı ilerlemektedir.
Katılımcı 3	Özel yatırımlar mevcuttur. Kamu yatırımlarına ilerleme açısından.
Katılımcı 4	Özel yatırım mevcuttur. Kamu yatırımlarında bürokrasi yavaşlığı sorun olmaktadır.
Katılımcı 5	Özel yatırım mevcuttur aynı zamanda özel yatırımlar yeniliklere daha açıktır.

Katılımcı 1 Babas Kaplıca Birliğinin %72'si İl Özel İdaresine, %28'i Mudurnu Belediye Başkanlığına ait olup; Kaplıca Mudurnu Belediye Başkanlığı tarafından işletildiğini, Sarot Kaplıca Birliğinin ise %40'ı İl Özel İdaresine, %60'ı ise Ilıca Köyü tüzel kişiliğine ait olduğunu belirtmiştir. Buna rağmen yatırımların özel sektörden olmasını bölgeye özel sektör yatırımcılarını özendirmek çabası olarak tanımlamıştır. Katılımcı 2 ise bölgede sadece bir termal kaynağın belediye tarafından işletildiğini fakat onun da atıl bir durumda olmadığını ve yenileme çalışmaları içinde olduklarını belirtmiştir. Katılımcı 3 ise aktif bir kamu yatırımının olmadığını ve bu anlamda kamu yatırımlarına karşı olduğunu belirtmiştir. Farklı sektörlerde kamu-özel yatırımların yürümediği konusunda örnekler vermiştir. Aynı zamanda özel sektör biraz daha fazla mesai isteyen bir sektör olduğundan çalışanlar konusunda da sorunlar olacağını belirtmiştir. Son olarak Kamu sektöründe hizmet veren Belediye, Kaymakamlık gibi kurumların hizmet sektörü olduğunu ve 'İnsanlara nasıl yardımcı olabilirim' şeklinde hareket etmeleri gerektiği, ticari düşüncelerinin yanlış olacağı düşüncesindedir. Katılımcı 4'te kamu yatırımının mevcut olmadığı ve bunun sebebi olarak bürokraside yavaş davranılması olarak göstermiş ve bu yavaşlığın termal turizmi 20 yıl geciktirdiği fikrini dile getirmiştir. Bu bağlamda özel sektörün bu fırsatları daha iyi değerlendirdiği görüşündedir. Katılımcı 5'de kamu yatırımının bulunmadığını belirtmiş ve özel sektörde gelişimin ve yeniliklere adapte olmanın daha hızlı olduğu düşüncesinden dolayı özel yatırımları desteklediği belirtmiştir. Bütün katılımcılar bölgede kamu yatırımının olmamasını farklı sebeplerle açıklamışlar ve hepsi bu sebeplerden dolayı

turizmde özel sektör yatırımlarının daha verimli olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcı 1 ve 2 dışındaki bütün katılımcılar termal kaynakların değerlendirilmesinin bu kadar gecikmesini bürokratik engellere bağlamış, katılımcı 1 özel sektörü özendirmek adına yapılan çalışmalar olarak nitelendirmiş ve son olarak katılımcı 3'te kamu ve özel sektörün amaçlarının farklı olduğunu ifade etmiştir.

Soru 4: Bölgede bulunan turizm işletmelerinin, yörede oturanlara iş imkânı sağlama durumu ne düzeydedir?

Tablo 6. Tesislerden Sağlanan İş İstihdamı Katılımcı Görüşleri

KATILIMCILAR	KATILIMCI GÖRÜŞLERİ
Katılımcı 1	Yüksek iş istihdamı sağlamaktadır.
Katılımcı 2	İş istihdamı yüksek fakat eğitimli eleman eksiktir.
Katılımcı 3	İş istihdamı yüksek fakat eğitimli eleman eksiktir.
Katılımcı 4	İş istihdamı yüksektir ve daha fazla artacağı tahmin edilmektedir.
Katılımcı 5	İş istihdamı yüksektir ve daha fazla artacağı tahmin edilmektedir.

Katılımcı 1, termal tesislerin ve diğer turistik tesislerin bölgeden birçok insanı doğrudan istihdam ettiğini belirtmiştir. Aynı zamanda bölgede inşaatı devam eden tesislerde de aynı istihdamın sağlanmasını beklenmektedir. Bu tesisler dolaylı olarak yöresel ürün pazarlarına ve bölge esnafına da fırsatlar ortaya koymuş, bu tarz dükkânların sayısında bir artış olduğunu gözlemlemiştir. Katılımcı 2'de bölgede bulunan tesislerin çalışanlarının %90'lık bir bölümünün bölge insanı olduğunu sadece yönetim kısmını oluşturan %10'luk bir bölümün dışarıdan geldiğini söylemiş ve turistik ürün dükkânların bölge halkından olduğunu eklemiştir. Katılımcı 3'te katılımcı 2 ile benzer cevaplar vermiştir. İlave olarak bölgede termal tesis açılırken Belediye ve İşletme yöneticileri aralarında iş istihdamının büyük bir çoğunluğunu bölgeden sağlamaları üzerine protokol yaptıklarını fakat bölgeden idari kadroda çalışabilecek yönetici bulamadıkları için yöneticilerin dışarıdan getirmek zorunda kaldıklarını belirtmiştir. Şu an için ilki 2014 diğeri ise 2016 teslim olmak üzere iki projenin olduğunu sonrasında bölgede yaşayanlara daha çok iş imkânı sağlanacağını eklemiştir. Katılımcı 4'te aynı şekilde bölgedeki termal tesislerde çalışanların bölge halkından oluştuğunu belirtmiş ve yapımı devam eden projelerde de geri kalan halkın %25'inin direkt olarak

iş bulabileceğini ifade etmiştir. Katılımcı 5'te katılımcı 1 ve 3 ile aynı cevapları paylaşmış şu an için termal tesislerinde bölgeden çalışan sayısının 220 kişi olduğunu bu rakamında toplam çalışan sayısının %90'ını oluşturduğu, bu sayının inşaatı devam eden tesiste çalışanlarla birlikte 400 kişiyi bulduğunu belirtmiştir. Katılımcıların cevapları doğrultusunda bölgedeki tesislerde çalışanlarının büyük bir çoğunluğu bölge halkından oluşmaktadır. Bölgedeki en büyük sıkıntı olarak idari kadroda yer alabilecek kalifiye eleman bulunamaması yönündedir

Soru 5: Bölgede turistik değerlerin korunması adına mevcut sivil toplum kuruluşu bulunmakta mıdır? Bulunan kuruluşlar yeterli midir?

Tablo 7. Sivil Toplum Kuruluşlarının Durumu Katılımcı Görüşleri

KATILIMCILAR	KATILIMCI GÖRÜŞLERİ
Katılımcı 1	Sivil toplum kuruluşları mevcuttur ve bu kuruluşlar gelişmeye elverişlidir.
Katılımcı 2	Sivil toplum kuruluşları mevcut fakat yeteri kadar başarılı değildir.
Katılımcı 3	Sivil toplum kuruluşları mevcuttur.
Katılımcı 4	Sivil toplum kuruluşları mevcuttur. Bu kuruluşlara yerel yönetim destek vermektedir.
Katılımcı 5	Sivil toplum kuruluşları mevcuttur ve turizm için oldukça önemlidir.

Bütün katılımcılar bölgede turistik değerlerin korunması ve turizm bilinci geliştirmek adına sivil toplum kuruluşlarının mevcut olduğunu belirtmişlerdir. Fakat katılımcı 5 dışındaki bütün katılımcılar mevcut kuruluşların görevini yeterince yapamadıkları konusunda hem fikirdir. Katılımcı 1 sivil toplum kuruluşların çalışmalarının ve katılımlarının istenilen düzeyde olmamasına rağmen gelecek için umut vaat ettiğini eklemiştir. Katılımcı 2 ise sivil toplum kuruluşlarının üzerlerine düşen görevleri tam olarak yapmadıklarını ve bu durumun sebebinin de yönetimde ekonomisinin düzgün olmayan insanlar olmasına bağlıdır. Katılımcı 3 te sivil toplum kuruluşlarının mevcut olduğunu ifade etmiştir ama görevlerini yapıp yapmadıkları konusunda yorumsuz kalmayı tercih etmiştir. Ayrıca diğerlerinden farklı olarak bölgede bu açığı kapatmak adına turizmi tanıtmaya büroları kurmayı planladıklarını fakat bunun için henüz yeterli alt yapıya sahip olmadıklarını ve turizmde yaşanan bu hızlı gelişmelere ayak uydurmak konusunda zorluklar yaşanabileceği de farkında olduklarını eklemiştir. Katılımcı 4'te katılımcı 1'e ilave olarak sivil toplum örgütlerinin yanı sıra yerel yönetim ve kaymakamlığın bu konuda çalışmaları olduğu belirtmiştir. Katılımcı 5 Sivil toplum

kuruluşlarının bulunduğu ifade etmiş fakat görevlerini yeterli düzeyde olup olmadığı konusunda yorumsuz kalmış, fakat sivil toplum kuruluşlarının turizmin açısından ne kadar önemli olduğu üzerinde durmuştur.

Soru 6: Bölgede bulunan termal tesislerin altyapı ve imkânlarını nasıl değerlendirirsiniz?

Tablo 8. Termal Tesislerin Durumu, Katılımcı Görüşleri

KATILIMCILAR	KATILIMCI GÖRÜŞLERİ
Katılımcı 1	Yeni termal tesis için alt yapı müsait olmakla beraber ilerleme başarılıdır.
Katılımcı 2	Yeni termal tesis için altyapı müsaittir.
Katılımcı 3	Yeni termal tesis için alt yapı müsait olmakla beraber ilerleme başarılıdır.
Katılımcı 4	Mevcut tesislerin altyapısı uygundur. Fakat daha fazla tesis bölge için risklidir.
Katılımcı 5	Tesislerin altyapısı başarılıdır ve bu tesisler yeni tesislerin için altyapı oluşturmaktadır.

Bütün katılımcılar bölgede bulunan termal tesislerin durumunu olumlu olarak değerlendirmişlerdir. Hatta yapımı devam eden tesislerinde faaliyete geçmesi sonrasında Mudurnu'nun termal turizm alanında önemli bir yere ulaşacağı görüşüne sahiptirler. Katılımcı 1 ve 2 Mudurnu'nun termal turizm konusunda yeterli altyapıya sahip olduğunu yakın zamanda Mudurnu'nun termal turizmde istenilen düzeyde olacağını belirtmişlerdir. Katılımcı 3 şu anki durumu başarılı olarak değerlendirmiş ve buradaki termal tesislerin yurt dışında da duyulmaya başladığını eklemiştir. Katılımcı 4 altyapı olarak yapılan ve yapılmakta olan tesislerle Mudurnu'nun kapasitesini doldurduğunu belirtmiş ve daha fazla yatırımın doğaya nasıl bir etkisinin olacağını bilinmediğinin bu kadar yatırımın yeterli olacağını savunmuştur. Katılımcı 5 ise bölgede bulunan termal tesislerin kurulmasıyla beraber son 3 yılda gerekli alt yapının oluşturulduğunu ve dolayısıyla her projenin bir öncekinden daha iyi olduğunu belirtmiştir.

Soru 7: Bölgede bulunan yerel halkın turizme bakış açısı nasıldır?

Tablo 9. Yerel Halkın Turizme Bakış Açısı, Katılımcı Görüşleri

KATILIMCILAR	KATILIMCI GÖRÜŞLERİ
Katılımcı 1	Bölgede halkı, turizm önemini, iş istihdamı ve getirilerini farkındadır.

Katılımcı 2	Bölge halkı turizmin ekonomik getirilerinin farkındadır.
Katılımcı 3	Bölge halkı iş istihdamı sonrasında turizme olumlu bakmaya başlamıştır.
Katılımcı 4	Turizm, bölge halkı tarafından yeterince benimsenmiş durumda değildir.
Katılımcı 5	Bölge halkı turizm konusunda eğitimsiz ve turizme yeni adapte olmaktadır.

Katılımcı 1 Abant'tan dolayı bölgedeki halkın turizmin önemini idrak ettiklerini ve turizm hareketlerini desteklediklerini, bunun yanı sıra bölgedeki halkın turistik tesislerde iş istihdamı sağlaması ve yöresel ürün satışlarından elde ettikleri gelir sonucunda turizm konusunda farkındalık oluşturdukları düşüncesindedir. Özellikle son zamanlarda termal tesislere artan yatırımlar sayesinde Mudurnu halkının kendini gelecekteki değişimlere hazırladıklarını belirtmiştir. Katılımcı 2'de bölgeye yaşayan insanların turizmden para kazanmaya başladığını ve bunun sonucunda halkın turizmi benimsediği ifade etmiş ve halkında katılımıyla düzenlenen toplantılarda halkın 2 yıl boyunca standartlarının yükseltmesi gerektiğinin önemini vurguladıklarını aksi takdirde dış yatırımcılarının bu potansiyeli değerlendirecekleri konusunda eğitmeye çalışmadıklarını eklemiştir. Katılımcı 3 bölgedeki halkın eğitim eksikliği olduğunu ifade etmiştir. Bu durum sonucunda turizm faaliyetlerinin ilk başladığı zamanlarda halk biraz tepki göstermiş fakat sonrasında açılan tesislerin bölgeye iş istihdamı sağladığını görünce turizme adapte olmaya başladığını gözlemlemiştir. Katılımcı 4 turizmin bölgede henüz istenilen düzeyde olmadığından planlanan duruma geldiğinde neler olacağını tam kestiremediğinden dolayı endişeli olduğunu düşünmekte ve sağlanan iş istihdamı ve gelir getirisi sonrasında halkın kabullenmesi ve sahiplenmesinin kısa sürede gerçekleşeceğini belirtmektedir. Bölgede yaşayan halkı bire bir ilgilendiren olumsuz bir durum olmadığı sürece herhangi bir sorunun yaşanmadığını da ifade etmektedir. Katılımcı 5 ise bölgede turistik tesisler açılmadan önce bölgeden yaşayan halkın turizm konusunda bir bilgisinin olmadığını, açılan tesislerle beraber bölgede çalışan insanlara mesleki eğitimler verilmesi ve turizmin para getirisi sonucunda halkın turizm yatırımlarını desteklediği belirtmiştir.

Soru 8: Bölgeye uluslararası turist talebi ne durumdadır? Yabancı turist talebini arttırmak adına ne gibi önerilerde bulunabilirsiniz?

Tablo 10. Uluslararası Turist Talebi, Katılımcı Görüşleri

KATILIMCILAR	KATILIMCI GÖRÜŞLERİ
Katılımcı 1	Bölgeye uluslararası turist talebi beklentisi yüksektir.
Katılımcı 2	Bölgeye uluslararası turist talebi az fakat talebin artma beklentisi yüksektir.
Katılımcı 3	Bölgeye uluslararası turist talebi az fakat talebin artma beklentisi yüksektir.
Katılımcı 4	Bölgeye uluslararası talep yoktur.
Katılımcı 5	Bölge turizmde yeni olmasından dolayı talep yoktur.

Katılımcı 1 yapımı devam eden termal kaynaklarının bir kısmının yabancı turistlere yönelik olarak gerçekleştirildiği ve satışların yurtdışında devam ettiğini böylelikle yabancı turist sayısında ciddi bir artış beklediklerini ifade etmiştir. Mudurnu'nun tarihi ipek yolu üzerinde bulunan ve eski dokusunu kaybetmemiş sayılı yerleşim yerlerinden biri olmasına rağmen sadece piliç yetiştiriciliği ile tanınmasından şikayet etmiş ve doğal, tarihi güzellikleri, kültürel özellikleri, şifalı suların tanıtımının yapılmasının önemini vurgulamıştır. Aynı zamanda Kentsel sit alanı ilan edilen Mudurnu'nun tarihi dokusunun korunması, canlı bir açık hava müzesi haline gelmesi de turizm talebine katkı sağlayacağı düşüncesindedir. Katılımcı 2 ve katılımcı 3 Uluslararası talebin çok fazla olmadığını, şu an mevcut yabancı yatırımlı projelerin bitmesi sonrasında talebin artacağını belirtmektedir. Turizm talebini arttırmak adına ise turistik tesislerin ya da turistik ürün satan kuruluşların reklam ve tanıtıma ağırlık vermesi gerektiğini söylemektedir. Katılımcı 4, diğer katılımcılardan farklı olarak bölgeye uluslararası talebin olmadığını ifade etmiş ve bu talebi arttırmak için; modern anlamda özünü kaybetmeden kendi kültürünü, otantik değerlerini koruyarak, taşınmaz kültür varlığına sahip çıkarak, dini yapılarına, ahşap sivil mimarisini ve doğal güzelliklerini bozmadan, yöresel yemeklerden, trafik alt yapısına, yöresel müzik ve temiz ortamıyla büyükşehir insanının ilgisi çekilebileceğini savunmuştur. Katılımcı 5'te bölgeye uluslararası talebin olmadığını ve bunun sebebinin bölgenin turizme yeni kazandırılan bir bölge olmasından dolayı fazla bilinirliği olmamasına bağlamıştır. Turizm talebini arttırmak adına bölge ile ilgili reklam çalışmalarının mutlaka yapılması gerektiğini ve bunlar ile ilgili devlet destekleri olmasının gerektiğini aynı zamanda yatırımcılar

yaptıkları yatırımların pazarlamasını yaparken bölgedeki bürokratlardan destek almaları sonucunda yabancı misafirlerin bölgeyi tercih etmesini kolaylaştıracağını düşünmektedir.

4.2.2. Yerel Halkın Turizm Etkisine İlişkin Bulguları

4.2.2.1. Demografik Bulgular

Tablo 11’de anket uygulanan kişilerin demografik bulgularına ait bulgular yer almaktadır. Demografik bulgu verilerine frekans ve yüzde analizi uygulanarak ulaşılmıştır.

Tablo 11. Demografik Yapı İle İlgili Sonuçlar (s=389)

		F	%			F	%
Yaş	20 ve altı	67	17,02	Eğitim Durumu	İlköğretim	88	22,6
	21-30	154	39,6		Lise	123	31,6
	31-39	81	20,08		Ön Lisans	105	27,0
	40-49	75	19,3		Lisans	73	18,8
	50 ve üzeri	12	3,1		Toplam	389	100,0
	Toplam	389	100,0		Aylık Gelir	1000 TL ve altı	148
Cinsiyet	Erkek	214	55,0	1001-2000 TL		167	42,9
	Kadın	175	45,0	2001-3000 TL		73	18,8
	Toplam	389	100,0	3001 ve üstü		1	0,3
Medeni durum	Evli	194	49,9	Toplam		389	100,0
	Bekar	195	50,01				
	Toplam	389	100,0				
Tatile Çıkma Sıklığı	1	148	38,0				
	2	102	26,2				
	3	87	22,4				
	4	52	13,4				
	Toplam	389	100,0				

Ankete katılanların yaş grupları analiz edildiğinde; 67 kişi (%17,02), 20 yaş ve altı; 154 kişi (39,6) 21-30; 81 kişi (20,08); 75 kişi (19,3) 31-49; 12 kişi (3,1) 50 ve üzeri yaş aralığındadır. Ankete katılanlardan 214 kişi bay ve 175 kişi bayandır. Bu durumda bayların oranı %55, bayanların oranı

ise %45 şeklindedir. Medeni durumlarına bakıldığında ise 194kişi (%49,9) evli, geriye kalan 195 kişi (50,01) bekarıdır. Ankete katılanların eğitim durumlarının incelendiğinde; 88 kişi (22,6) ilköğretim; 123 kişi (31,6) lise; 105 kişi (27,0) ön lisans; 73 kişi (18,8) lisans mezunudur. Gelir durumlarına bakıldığında ise 148 kişi (38,0) 1000 TL ve altı gelire sahipken, 167 kişi (42,9) 1001-2000 TL gelire, 73 kişi (18,8) 2001-3000 TL gelire ve son olarak 1 kişi (0,3) 3001 TL ve üzeri gelire sahiptir. Son olarak demografik sorular içerisinde ankete katılanların son 3 yıl içerisinde kaç kere tatile çıktıklarına ilişkin sorunun analizi yer almaktadır. Ankete katılanlardan 148 kişi (38,0) 1 defa; 102 kişi (26,2) 2 defa; 87 kişi (22,4) 3 defa; 52 kişi (13,4) 4 defa çıktıklarını belirtmiştir.

4.2.2.2. Demografik Özelliklere Göre Farklılık Olup Olmadığının Analizleri

Bu bölümde ankete yerel halkın demografik özellikleri ile turizm etkisini oluşturan boyutlara ekonomik, sosyolojik, çevresel, turistik faaliyetler-istekler ve Mudurnu'nun sosyo-ekonomik durumu) ilişkin düşüncelerinde bir farklılık olup olmadığını incelenmiştir. Çalışmada öncelikle veriler normal dağılıma sahip olup olmadığı analiz edilmiştir. Analiz sonucunda verilerin normal dağılmadığı görülmüştür. Bu sebeple analiz non-parametrik tekniklerle yapılmıştır. İki'den fazla gruplar için Kruskal-Wallis, ikili gruplar için Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Güvenirliliğin belirlenmesi faktörlerin oluşturulabilmesi ve araştırma değişkenleri verilen cevaplar doğrultusunda oluşturabilmek için doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır.

Tablo 12. Demografik Değişkenler İle Turizm Etkisini Oluşturan Boyutlara İlişkin Kruskal-Wallis/ Mann-Whitney U Sonuçları

<i>Boyutlar</i>	Kruskal-Wallis	Ort.	Sig.	Demog. Değiş.
Ekonomik	36,616	4	,000	Yaş
Sosyolojik	9,701	4	,000	
Çevresel	20,975	4	,000	
Turistik Faaliyetler ve istekler	67,561	4	,000	
Mudurnu Sosyo-ekonomik durum	100,433	4	,000	
Ekonomik	36,616	4	,000	Eğitim Durumu
Sosyolojik	9,701	4	,046	
Çevresel	20,975	4	,000	
Turistik Faaliyetler ve istekler	67,561	4	,000	
Mudurnu Sosyo-ekonomik durum	100,433	4	,000	
Ekonomik	6,779	3	0,79	a

Sosyolojik	4,333	3	,933	Gelir Durumu
Çevresel	19,351	3	,000	
Turistik Faaliyetler ve istekler	1,867	3	,600	
Mudurnu Sosyo-ekonomik durum	24,797	3	,000	
Ekonomik	6,210	3	,102	
Sosyolojik	1,501	3	,682	
Çevresel	9,944	3	,019	
Turistik Faaliyetler ve istekler	6,775	3	,079	
Mudurnu Sosyo-ekonomik durum	13,348	3	,000	
	Mann-Whitney U		Sig.	
Ekonomik	16827,500		,080	Cinsiyet
Sosyolojik	14533,000		,000	
Çevresel	13855,000		,000	
Turistik Faaliyetler ve istekler	16739,500		,071	
Mudurnu Sosyo-ekonomik durum	18681,00		,968	
Ekonomik	15558,500		,002	Medeni Durum
Sosyolojik	18444,000		,666	
Çevresel	18251,500		,545	
Turistik Faaliyetler ve istekler	12778,500		,000	
Mudurnu Sosyo-ekonomik durum	12770,000		,000	

Tablo 12’de ankete katılanların yaşları ile turizm etkisini oluşturan boyutlar arasında farklılık olup olmadığı görülmektedir. Analizde Sign değerlerinin 0,05’ten büyük olması ankete katılanların aynı değerlendirmeyi yaptıkları, sign değerlerinin 0,05’ten küçük olması ankete katılanların farklı değerlendirme yaptıklarını göstermektedir. Bu durumda ankete katılanların yaş durumlarına göre turizm etkisini oluşturan boyutlar ilişkin düşüncelerinde farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıkların en fazla olduğu yaş grubu ekonomik, sosyolojik, çevresel, turistik ürün ve faaliyetler etkisi için 50 ve üzeri yaş grubu iken, Mudurnu etkisi için farklı algının olduğu yaş grubu 31-39’dur. Analizde ankete katılan kişilerin **cinsiyetlere** göre sosyolojik ve çevresel etkisini farklı değerlendirdikleri görülmüştür. Ekonomik, turistik faaliyetler ve istekler, Mudurnu’nun sosyo-ekonomik durumuna ait değişkenlerde sign değerlerinin 0,05 ten büyük olması, ankete katılan kişilerin bu değişkenleri aynı değerlendirdiklerini göstermektedir. Ankete katılan kişilerin **medeni durumlarına** göre sosyolojik ve çevresel etkisini aynı değerlendirdikleri, ekonomik, çevresel ve Mudurnu Sosyo-ekonomik durumu etkisini ise farklı değerlendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ankete

katılan kişilerin **eğitim durumları** ile turizm etkisini oluşturan boyutlarını tümünü farklı değerlendirdiklerine ulaşılmıştır. Ankete katılan yerel halkın turizm etkisini oluşturan boyutlara farklı algılamaları; ekonomik, çevresel, turistik faaliyet ve istekler değişkenleri için en fazla ilköğretim düzeyinde olanların farklı düşündükleri, sosyolojik değişkeni için lise düzeyinde olanların farklı düşündükleri ve son olarak Mudurnu sosyo-ekonomik durum değişkeni için lisans düzeyinde olanların farklı düşündükleri görülmüştür. Yerel halkın son üç yıl içerisinde **tatile çıkma sayısı** ile turizm etkisini oluşturan boyutlardan çevresel ve Mudurnu sosyo-ekonomik durumu arasında farklı değerlendirme yaptıkları, ekonomik, sosyolojik, turistik faaliyetler ve istekler değişkenleri arasında ise aynı düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır. Ankete katılan kişilerin **gelir durumu** ile turizm etkisini oluşturan boyutlardan çevresel ve Mudurnu sosyo ekonomik durumunu farklı düşündükleri, ekonomik, sosyolojik, turistik faaliyetler ve istekler değişkenlerini aynı düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 13. Turizm Etkisini Oluşturan Boyutlar Arasındaki İlişkiye Yönelik Korelasyon Analiz Sonuçları

Boyutlar	Ekonomik	Sosyolojik	Çevresel	Turistik Faaliyetler	Sosyo-Ekonomik
Ekonomik	1				
Sosyolojik	,361(**)	1			
Çevresel	,242(**)	,225(**)	1		
Turistik faaliyetler ve istekler	,425(**)	,154(**)	,178(**)	1	
Mudurnu sosyo-ekonomik durumu	,182(**)	-,111(*)	,271(**)	,258(**)	1
**0,01 anlamlılık düzeyine göre (2-yönlü)		*0,05 anlamlılık düzeyine göre (2-yönlü)			

Tablo 13'e göre sosyolojik boyut ile Mudurnu sosyo-ekonomik boyutu arasında PearsonCorrelation değeri $r = -0,111$ olduğundan çok zayıf negatif korelasyon vardır. Sig değeri $-0,111 < 0,05$ olduğundan sosyolojik boyut ile çevresel boyutu arasındaki korelasyon önemlidir. Buna rağmen diğer tüm boyutlar arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.

5. Sonuç

Araştırmada alternatif turizm çeşitlerinden termal turizm incelenmiştir. Termal turizm için belirli bir sezonun olmaması ve insanların dinlenme, eğlenme gibi ihtiyaçlarının yanı sıra sağlık amacıyla da tercih ettikleri bir turizm olmasından dolayı sürekli istihdam ve ekonomik giriş sağlamaktadır. Alternatif turizm çeşitleri arasında termal turizmin ekonomik getirisi yüksek olmasına rağmen, ülkemizde termal turizm faaliyetleri istenilen düzeyde değildir. Bunun sebebini İlban ve Kaşlı (2009)'ya göre “*pazarlama, rekreatif olanaklar, özel sektör girişimi, planlama, turizm çeşitliliği ve eğitilmiş işgücü konularında sorunlar*” olarak tanımlamıştır. Tunçsiper ve Bezirgan (2010), Turizmin bölgesel kalkınmadaki ekonomik önemini belirtmiş ve alternatif turizm türlerinden olan termal turizmin ekonomik boyutunu belirleyebilmek adına bölgedeki yerel halk, işletmeler ve turistlerin görüşleri doğrultusunda, bu üç kesim arasında yüksek düzeyde farklılıklar olduğu belirtmiştir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre, yerel halkın turizm faaliyetlerine doğrudan katıldığı ve turizm faaliyetlerini destekledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda bölge turizm için önemli potansiyele sahip ve bölge halkı son dönemlerde bu durumunun bilincine daha çok varmıştır. Bölge halkı turizmden elde ettiği gelirin turizmin gelişmesiyle birlikte daha da artacağını bilincindedir. Turizmle ilgili bilgi birikimi yeni oluşmakla birlikte turizm faaliyetlerinin hızlanması veya turizmin çeşitlenmesi gibi durumlarda bölgede eğitilmiş elaman sıkıntısının daha fazla yaşanılacağı tahmin edilmektedir.

Araştırmada turizmin etkilerinin ekonomik boyutu, sosyal boyutu, çevresel boyutu, Mudurnu'nun turizm istekleri ve Mudurnu'nun sosyo-ekonomik durum boyutundan oluşan değişkenlere ayrı ayrı analizler yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, yerel halkın turizmin sosyal, ekonomik ve çevresel etkilerini olumlu algıladıkları tespit edilmiştir. Bu boyutlardan ortalamalarına bağlı olarak en fazla en aza katıldıkları boyutlar sırası ile çevre boyutu($\bar{x}3,27$), sosyal boyut($\bar{x}3,15$), ve ekonomik boyuttur ($\bar{x}3,08$). Bu sonuçlara göre yöre halkının önceliğinin çevreye ve sosyal boyuta önem verdiği göstermektedir. Bu durumun halkın bölge kaynaklarını sürdürülebilir bir yaklaşım çerçevesinde kullanması gerektiği düşüncesine sahip olduğu ifade edilebilir. Öte yandan araştırmaya katılanların demografik özelliklerine göre turizmin etkilerini oluşturan ekonomik boyutu, sosyal boyutu, çevresel boyutu, Mudurnu'nun turizm istekleri ve Mudurnu'nun sosyo-ekonomik durum boyutları bakış açılarında farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Yapılan bu farklılık analizlerine göre, yerel halkın demografik özelliklerinden yaş, cinsiyet, medeni hali, eğitim durumu, tatile çıkma sıklığı ve gelir durumuna göre

turizm etkilerini oluşturan boyutlara ilişkin farklı düşündükleri tespit edilmiştir.

Araştırma bağlamında, bölgedeki etkin olan termal turizmin bölge kalkınmasındaki payı ve bölge halkının turizme algısına yönelik sonuçlar aşağıdaki gibidir:

- Bölge 41°C ve 66 °C su sıcaklığına sahip termal kaynakları, iklimi ve bitki örtüsü ile turizme elverişli durumdadır. Ankara ve İstanbul gibi iki metropol kente yakınlığı bölge için avantaj oluşturmaktadır. Bu mevcut konumuna rağmen termal turizmin istenilen düzeyde olmaması termal turizm yatırımlarına geç başlanılmasının sonucudur.
- Bölgede termal tesislerin yanı sıra yöresel ürün satışı gerçekleştiren dükkan sayısının fazlalığı bölge halkının turizme katıldığına göstergesidir.
- Görüşmelerden elde edilen sonuçlara göre, bölgede hem kamu-özel ortak yatırımlı hem de sadece özel yatırıma sahip termal tesisler bulunmaktadır. Fakat özel yatırımlı termal tesisler diğer tesislere göre daha aktif durumdadır.
- Bölgede bulunan tesisler bölge halkına büyük ölçüde iş istihdamı sağlamaktadır. Bölgede yapımı devam eden tesislerin yapımı bittiğinde bölge halkının büyük bir bölümünün turizm sektöründe çalışıyor olacağı tahmin edilmektedir. Görüşmelerde ulaşılan sonuçlardan biride, bölgedeki termal tesisler açısından iş istihdamı ile ilgili yaşanan en büyük sorun, bölgede idari kadrolarda yer alacak kalifiyeli eleman bulunamamasıdır. Bundan dolayı idari kadro için eleman açığı bölge dışından temin edilmektedir.
- Bölge doğal sit alanı ilan edilmiş olmasına rağmen bölgede turistlik değerlerin korunması için etkin bir şekilde görev yapan sivil toplum kuruluşları bulunmamaktadır. Bölgedeki kaymakamlık ve Belediye bu görevi üstlenmiş durumdadır.
- Bölge termal turizm açısından gerekli alt yapıya sahip durumdadır. Bölgenin mevcut altyapısını bu tesisler ile doldurmuş olabileceği düşünülmekte ve farklı yatırımlarının doğaya nasıl bir etki oluşturacağı tam olarak bilinmemektedir.
- Bölge halkı Abant'ta uzun süredir devam eden turizm faaliyetlerinden dolayı turizmin önemini anlamış durumdadır. Özellikle son dönemlerde artan termal yatırımlarla birlikte bölge halkına iş istihdamının artmış olması turizme olan ilgiyi daha da arttırmıştır.
- Bölge, termal turizmde uluslararası talep edilir durumda değildir. Bu durum bölgede termal turizm faaliyetlerinin yeni başlamış olması ve henüz yeterli tanıtım çalışmalarının olmamasının bir sonucudur. Bölgede yabancı yatırımcılar tarafından yapımı devam eden termal tesisler yabancı

turistlere yönelik olarak gerçekleştirilmektedir. Bu durum sonucunda bölgeye gelen yabancı turist sayısında ciddi bir artış beklenmektedir.

- Mudurnu'nun termal turizme yönelik rekabet edilebilirliğini arttırmak amacıyla tanıtım ve pazarlama çalışmaları yapılmalıdır.
- Bölgede yöresel ürünlerin satıldığı dükkân ve tezgâhların sayısının fazlalığı gelen turistler tarafından talep olduğunun bir sonucudur. Yöresel ürün satışı gerçekleştiren dükkânlarda yöresel ve ev yapımı yemeklerin daha çok yer kaplaması nedeniyle bölgede gastronomi turizmi desteklenebilir faaliyetlerden birisidir.

Görüşme ve anket uygulamaları sonucunda ulaşılan ortak sonuç, bölge halkının turizme yabancı olmamasına rağmen turizm konusunda yeterli bilinç oluşmadığı yönündedir. Bölgedeki işletmelerin eğitimli personel açığını bölgeden karşılayamaması dikkate alınarak bölgede yerel yönetimler tarafından desteklenen turizm meslek eğitimi veren kursların açılması gerekmektedir. İleride bu eğitim içeriğine ilişkin çalışmalar yapılabilir. Öte yandan Mudurnu'nun diğer bölgeler arasındaki rekabetçi duruma yönelik incelemelerde bulunulabilir. Araştırma uygulama alanının tek bir yer ile sınırlandırılmasından dolayı sadece ilgili bölge için genelleme yapılabilir.

Kaynaklar

- Biçici F. (2011). *Yerel Halkın Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Yönelik Tutumları: Datça Örneği*. 12. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı.
- Bertan S. (2009), *Turizmin Çevre Üzerinde Yarattığı Etkiler: Pamukkale Örneği*. *Anatolia Turizm Araştırmaları Derneği*, 20(2), 204-214
- Çeken H, (2008). *Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme*. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi* 10(2), 293-306
- Dal N., ve Baysan S. (2007). *Kuşadası'nda Kıyı Kullanımı ve Turizmin Mekansal Etkileri Konusunda Yerel Halkın Tutumları*. *Ege Coğrafya Dergisi* 16, 69-85.
- Darıcı B. (2007). *Yerel Kalkınma'da Küresel Yaklaşımlar ve Türkiye'nin Konumu*. *Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi* 215 - 221
- Dimitrovski D., vd. (2012). *RuralTourismandRegional Development: Case Study of Development of RuralTourism in theRegion of Giuta, Serbia*. *ProcediaEnvironmentalSciences*, 14
- Dyer P., vd. (2003). *TourismImpacts on an*

- AustralianIndigenousCommunity: A Djabugay Case Study.* Tourism Management 24(1).
- Durgun A. (2007). *Isparta Turizminin Swot Analizi.* Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 3(5).
- Genç N.F., ve Yılmaz M. (2013), *Yerel Yönetimlerin Ekonomik Kalkınmaya Yönelik Mali Yardım Kullanımı: Aydın İli Örneği.* Celal Bayar Üniversitesi. Yerel ve Bölgesel Kalkınma: Küresel ve Yerel Bakış Açılıarı. Manisa 2013.
- Gürbüz A.(2002). *Turizmin Sosyal Çevreye Etkisi Üzerine Bir Araştırma.* 1,2,49-59.
- Günel V. (2011). *Turizmin Olumlu Etkileri ve Midyat İlçesindeki Geleneksel Taşçılık Sanatı Örneği.* Marmara Coğrafya Dergisi 24, 433-471.
- Haukeland V. J. (1984). *SocioculturalImpacts of Tourism in ScandinaVia: Studies of Three HastCommunities.* Tourism Management 5(3).
- İlban O.M. vd.(2008). *Termal Turizm Amaçlı Seyahat Eden Turistlerde Destinasyon İmajı: Gönen Örneği.* İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.(7)13. 105-129
- Kargı N. (2009). *Bölgesel Kalkınma Yaklaşımlarındaki Gelişmeler ve AB Perspektifi Altında Türkiye'nin Bölgesel Politika Analizi.* Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi. 2(1)
- Kadanalı E., ve Yazgan Ş. (2012) *Kırsal Turizmin Ekonomik-Sosyal ve Çevresel Etkileri.* KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi.14(23), 97-100
- Kervankıran İ. (2011). *Afyonkarahisar İlinde Alternatif Tarım Çalışmalarına Bir Örnek: Jeotermal Seracılık.* Marmara Coğrafya Dergisi 24.
- King B., vd. (1993) *SocialImpacts of Tourism.* Annals of TourismResearch 20(4).
- Loukissas J.P. (1982).*Tourism'sregionaldevelopmentimpacts: A comparativeanalysis of theGreekislands.* Annals of TourismResearch 9(4).

- Lindberg K., ve Johnson L.R. (1997),
Modeling resident attitude toward tourism. Annals of Tourism Research 24 (2).
- Maskell P. Eskelinen H. Hannibalsson I. Malmberg A.ve Vatne E. (1998). *Competitiveness, Localised Learning and Regional Development*. (1.Baskı)
- Mbaiwa E. J. (2003). *The Socio-Economic and Environmental Impacts of Tourism Development on the Okavango Delta, North-Western Botswana*. *Journal of Arid Environments* 54(2).
- Nunnally, J. C. (1967). *Psychometric Theory*, McGrawHill, New York.
- Özdemir A.M., ve Kervankıran İ. (2011). *Turizm ve Turizmin Etkileri Konusunda Yerel Halkın Yaklaşımlarının Belirlenmesi: Afyonkarahisar Örneği*. *Marmara Coğrafya Dergisi*. 24,1-25
- Sevinç H.(2011). *Bölgesel Kalkınma Sorunsalı: Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları*. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi* 6(2).
- Sevinç H.(2011). *Bölgesel Kalkınma Sorunsalı: Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları*. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi* 6(2).
- Sinemillioğlu M.O. (2009). *Sürdürülebilir Bölgesel Kalkınma ve Türkiye Süreci*. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Tsartas P. (1992). *Socioeconomic Impacts of Tourism on Two Greek Isles*. *Annals of Tourism Research* 19(3).
- Tunçşiper B. Ve Bezirgan M. (2010). *Termal Turizmin Ekonomik Etkilerinin Algılanması, Emet İlçesinde Bir Araştırma*. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*. 2,1-20
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2007). *Termal Turizm Master Planı*. Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü. Ankara
- Türsab (2014). TÜRSAB 2014 Turizm Raporu Sonucu, Erişim http://www.tursab.org.tr/tr/tursabdan-haberler/genel-duyurular/tursab-2014-turkiye-turizm-sezonu-raporu_10983.html adresinden 29.04.2016 tarihinde alınmıştır.
- Vanhove N. (2011). *The Economic Impacts of Tourism*. *The Economics of Tourism Destinations*.
- Yavuz Ç.N. (2006). *Türkiye’de Turizm Gelirlerinin Ekonomik Büyümeye*

Etkisinin Testi: Yapısal Kırılma ve Nedensellik Analizi. Doğuş Üniversitesi Dergisi. 7(2),162-171.

Yıldız Z. (2007), *Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Sağladığı Katkılar ve Göller Bölgesi Uygulaması.* İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İktisat Anabilimdalı. Doktora Tezi.

Web: *Türkiye'deki Jeotermal Kaynaklar* <http://jeotermal.balikesir.edu.tr/jeotermal5.php> adresinden 01.04.2014 tarihinde alınmıştır.

Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *Spss uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri.*Ankara: Detay Yayıncılık.

